

การมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนตุนตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*

The Existence of the Grandfather Ghost, Ban Non Tun, Muang Kao Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province

พระกมลฤทธิ ภารสาร, สุวิน ทองปั้น, จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, พระโสภณพัฒนบัณฑิต¹ และพระเทพปวรเมธี²

Phra Kamonrit Phrasarn, Suwin Thongpan, Chakkapan Wongpompavan,

Phra Sophonphatthanapundit and Phra Theppavaramethi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: kamonrit1602@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีผีปู่ตา 2) ศึกษาสภาพผีปู่ตาบ้านโนนตุน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 3) ศึกษาการมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนตุน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้าน และผู้มาขอพร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิด ทฤษฎีผีปู่ตา เป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่ยุคแรกของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือวิญญาณที่ปกปักรักษาบ้านเมืองรักษาประชาชน สัตว์เลี้ยงให้มีความร่มเย็น มีความสุข และอยู่รอดปลอดภัยพร้อมทั้งดูแลรักษาพืชพันธุ์ธัญญาหารให้มีความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าผีปู่ตาสามารถจัดภยันตรายต่างๆ ได้

2. สภาพผีปู่ตาบ้านโนนตุนเป็นสถานะของการมีอยู่ของวิญญาณที่สถิตอยู่ที่ศาลปู่ตาบ้านโนนตุน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าผีปู่ตาและชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นวิญญาณที่ปกปักรักษาบ้านเมือง ชาวบ้าน สัตว์เลี้ยง

*ได้รับบทความ: 21 เมษายน, 2565; แก้ไขบทความ: 26 สิงหาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 26 สิงหาคม 2565

Received: April 21, 2022; Revised: August 26, 2022; Accepted: August 26, 2022

พิธีพืชมงคลให้อุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวบ้านเคารพบูชา บวงสรวงจนกลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณีที่ชาวบ้านต้องทำทุกปี

3. การมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนตุนพบว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่สิงสถิตอยู่ที่ศาลปู่ตาบ้านโนนตุน ซึ่งมีอยู่ใน 3 สถานะคือ 1) ผีปู่ตามีอยู่ในฐานะวิญญาณหรือจิต 2) ผีปู่มีอยู่ในฐานะสัพพัตถ์คือ ผีปู่ตามีอำนาจสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ สัตว์เลี้ยงและพืชพันธุ์ธัญญาหารได้ 3) ผีปู่ตามีอยู่ในฐานะสัพพญาณคือผีปู่ตามีจิตในการรับรู้ ถ้ามีใครมากล่าวร้ายหรือขอพรท่านก็จะรับรู้

คำสำคัญ: ผีปู่ตา; ความมีอยู่ของผีปู่ตา

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the concept and theory of ancestors' spirits; 2) to study the ghosts of their ancestors at Ban Non Tun, Muang Kao Sub-district, Mueang District, Khon Kaen Province; 3) to study the existence of ancestors' spirits at Ban Non Tun, Muang Kao Sub-district, Mueang District, Khon Kaen Province. This research is a qualitative research. The research tool was an in-depth interview and behavioral observation. The key informants were ritual practitioners, villagers, and people asking for blessings. Data were analyzed by descriptive methods.

The results showed that:

1. The Concept of ancestors' spirits is an idea that has existed since the early days of the Lan Xang kingdom is a belief about ghosts or spirits that protect the country, keep people, pets to be peaceful happy and safe as well as taking care of crops to have abundance And the villagers still believe that the spirit of grandfather and grandfather can eliminate various dangers.

2. The condition of existence of the Grandfather's spirit is the existence and existence of the spirit that resides in Don Grandfather's Ban Non Tun. in which the community respects and treats the spirits of their grandfathers with worship making sacrifices has become a tradition that must be done every year. Which is held in May of every year.

3. Existence of Grandfather's Spirit is the state of existence of Grandfather's spirit, which is the spirit of ancestors. The spirits of the deceased ancestors still have a love relationship with their children. Still taking care and protection for children in their own communities. The spirits exist in three positions: 1) exist in the state of spirit 2) exist

as a spirit is the spirit of grandfather as it can give you and blame for humans, pets, plants, etc. 3) exists as an omniscient is the ghost of Grandfather according to the intellect or mind to perceive. If someone speaks badly, you will know.

Keywords: Ancestors' spirits; Existence of ancestors' spirits

1. บทนำ

มนุษย์มีความเชื่อที่แตกต่างกันไปตามโลกทัศน์ของตนเองจึงทำให้มีความเชื่อมากมาย แต่หากแบ่งความเชื่อออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ แล้ว สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่เชื่อว่าสรรพสิ่งเกิดจากการรวมตัวกันของสสาร เมื่อสสารรวมตัวกันทำให้เกิดสรรพสิ่ง เมื่อสสารแยกตัวกันทำให้สรรพสิ่งแตกสลาย ซึ่งกลุ่มนี้ก็คือกลุ่มวิทยาศาสตร์ ไม่เชื่อโลกหน้า ไม่มีชีวิตหลังความตาย 2) กลุ่มที่เชื่อว่าสรรพสิ่งเกิดจากจิต จิตทำให้เกิดสรรพสิ่ง ถ้าไม่มีจิตสรรพสิ่งก็ไม่มี กลุ่มนี้เชื่อว่ามีโลกหน้า มีชีวิตหลังความตาย ซึ่งเป็นโลกของจิตหรือวิญญาณ กลุ่มนี้เชื่อว่าเมื่อตายจากโลกนี้แล้วต้องไปเกิดใหม่ สำหรับการไปเกิดใหม่นั้นขึ้นอยู่กับกรรมของตนในชาตินี้ ถ้าทำดีก็จะได้ไปเกิดในที่ดี ถ้าทำชั่วก็ได้ไปเกิดในที่ชั่ว

ความเชื่อของคนอีสานมีคติความเชื่อตามทัศนะของกลุ่มจิตนิยม โดยเชื่อว่ามีโลกหน้าหรือโลกหลังความตาย ซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนพุทธศาสนา เมื่อคนตายไปแล้วก็จะไปเกิดใหม่ในโลกหน้า ซึ่งการที่จะไปเกิดในโลกหน้านั้นต้องขึ้นอยู่กับกรรมของชาตินี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวอีสานจึงมีความเชื่อเรื่องผีปอบตา และผีปอบตาที่คือวิญญาณหลังความตายที่ไปเกิดใหม่ในมิติของวิญญาณหรือจิตที่มาสืบสถิตอยู่ตามต้นไม้ตามศาลจึงทำให้คนอีสานเชื่อว่าผีปอบตามีอยู่จริง (พระอริยานุวัตรเขมาจารย์เถระ, 2536, หน้า 5) ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาในเรื่องโลก 3 คือ 1) โลกมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน เป็นสสาร 2) โลกอบายภูมิ เป็นโลกแห่งจิตหรือวิญญาณ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย 3) โลกสวรรค์ เป็นโลกแห่งจิต ได้แก่ เทวดา พรหม เป็นต้น มนุษย์ก็จะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสามโลกนี้ตามกรรมที่ตนเองทำ เวียนว่ายตายเกิดไปจนกว่าจะบรรลุนิพพาน ความเชื่อของคนอีสานเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อตามคติพราหมณ์ และความเชื่อพุทธศาสนา จึงทำให้คนอีสานเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายมาเป็นค่านิยม วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต ที่มีแนวทางไปในทิศทางเดียวกันด้วยหลักจริยธรรม (หลวงวิจิตรวาทการ, 2523) คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นบรรทัดฐานของคนอีสานที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

คติความเชื่อในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษกล่าวคือ ความเชื่อในอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติ จึงทำให้วิถีชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิดจนตายผูกพันอยู่กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพ และความเชื่อนี้ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนกลายเป็นคติความเชื่อของชุมชนและกลายเป็นประเพณีกระทำสืบสานเรื่อยมา ด้วยเหตุนี้

จึงทำให้คนอีสานมีความเชื่อเรื่องผีสาร นางไม้ เทวดามีการบูชาอ่อนน้อมเพื่อหวังให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัยการอ่อนน้อมบูชาเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไป ให้ปกป้องรักษาเพื่อที่ตนเองจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ มีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจที่อยู่เหนือตนเองให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาที่ใครไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น (ประมวล พิมพ์เสน, 2540, หน้า 55)

ผีปู้ตา (ผีปู่ย่าบรรพบุรุษ) และศาลผีปู้ตากล้ากำเนิดมาพร้อมๆ กับการตั้งชุมชน หมู่บ้านโนนต้น ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อมองไปรอบๆ ชุมชนเราจะสังเกตเห็นว่าทุกหมู่บ้านในอีสานจะมีตึบผีปู้ตาหรือบ้านหลังเล็กๆ ปลูกสร้างไว้ใกล้ๆ หมู่บ้านปกติแล้วจะเลือกเอาบริเวณที่มีป่าร่มรื่นเย็นสบายไม่เข้าไปแผ้วถางบุกรุกไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หรือไม้ที่แห้งเป็นฟืนแล้วก็เอาไม้ได้สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะต้องไม่ปล่อยให้เข้าไปรกบวณผีปู้ตา (ประมวล พิมพ์เสน, 2540, หน้า 55) สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันเชื่อกันว่าผีปู้ตาเป็นผีรักษาบ้านรักษาเมืองที่คอยดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขชาวบ้านโนนต้นจึงเชื่อว่าผีปู้ตามีอิทธิฤทธิ์สามารถดลบันดาลให้เราได้ถ้าทำนพพอใจ จึงมีการบนบานศาลกล่าวให้ได้ตามที่เรที่ตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่น ไปคัดเลือกทหารไม่อย่างใดใบแดง การเดินทางไปต่างถิ่นขอให้เดินทางปลอดภัย (แสง จันทร์งาม, 2544, หน้า 94) หรือสิ่งของสำคัญหายไปหรือการเจ็บป่วยเรื้อรังการที่จะซื้อบ้านใหม่ ด้วยความเชื่อในอำนาจของผีปู้ตาจึงมีการเลี้ยงปู้ตาหรือพิธีกรรมการบูชาผีปู้ตาเป็นประจำการที่จะให้เป็นความเชื่อและนับถือเรื่องผีปู้ตาที่มีเหตุผลต้องทำการวิจัยจะเกิดความสนใจใคร่รู้ถึงความเป็นมาของความเชื่อพิธีกรรมการบูชาผีปู้ตาที่มีความสัมพันธ์ต่อบ้านโนนต้นและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรเคารพบูชาความเชื่อ

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจำที่จะต้องทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ความมีอยู่ของผีปู้ตาบ้านโนนต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในพื้นที่และบุคคลที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีปู้ตาในการดำเนินชีวิตอย่างไม่มโนาย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีผีปู้ตา
2. เพื่อศึกษาสภาพผีปู้ตาบ้านโนนต้นตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาความมีอยู่ของผีปู้ตาบ้านโนนต้นตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตพฤติกรรม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม 3 คน ผู้ขอพร 5 คน และชาวบ้าน 5 คน รวมทั้งสิ้น 13 คน โดยมีเกณฑ์คัดเลือกคือ 1) เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นจริงได้ 2) เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรม และ 3) เป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับผีปู้ตา

เครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตพฤติกรรม ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ 1) ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วร่างเครื่องมือการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วนำเครื่องมือการวิจัยให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือ 2) แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วนำเครื่องมือการวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา และวิจัย 3) นำเครื่องมือการวิจัยที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเพื่อขอคำแนะนำในการแก้ไข และพิมพ์เครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ ในประเด็นความเป็นมาของผีปู้ตา ในด้านแนวคิด ทฤษฎี การมีอยู่ของผีปู้ตาและการสืบทอดผีปู้ตา 2) ข้อมูลภาคสนาม ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตพฤติกรรม ในประเด็นความแนวคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับการมีอยู่ของผีปู้ตา การเคารพบูชา และการบวงสรวงผีปู้ตาและการมีอยู่ของผีปู้ตา

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตพฤติกรรมแล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ตีความหมาย แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

4. สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎีผีปู้ตา เริ่มมีมาตั้งแต่ยุคแรกของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งคนล้านช้างยุคแรกนับถือผีหรือวิญญาณ ชาวล้านช้างเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ บ้านเรือน ฯลฯ ชาวล้านช้างเชื่อว่าผีมีอยู่จริงในสภาพของวิญญาณหรือในภาพของจิตที่มีอยู่อีกมิติหนึ่ง เป็นมิติของนามธรรม มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ผีเป็นผู้ควบคุมสรรพสิ่ง เป็นผู้มีอำนาจและสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ ได้ และผียังสามารถปิดเป่าภัยอันตรายต่างๆ ได้ด้วยถึงแม้อาณาจักรล้านช้างจะล่มสลายไปแล้วแต่แนวคิดผีปู้ตาไม่ได้ล่มสลายไปกับอาณาจักรแต่ประการใด และแนวคิดผีปู้ตาได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน จึงทำให้คนอีสานมีการปฏิบัติต่อผีปู้ตาด้วยการเคารพ สักการบูชา และความเชื่อผีปู้ตาได้กลายมาเป็นวิถีปฏิบัติของคนอีสาน จนกระทั่งกลายมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนอีสาน ทำให้คนอีสานมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผีปู้ตาตั้งแต่เกิดจนตาย ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ตาม แต่ความเชื่อผีปู้ตายังไม่จางหายไปจากสังคมแต่อย่างใด ซึ่งชาวลาว

และชาวอีสานส่วนหนึ่งยังเชื่อว่าความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น มาจากการดลบันดาลของผีसाง นางไม้ เทวดา

สำหรับปรากฏการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า น้ำท่วมฝนแล้ง ฯลฯ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะอิทธิฤทธิ์ของผีที่ดลบันดาลให้เป็นไป จึงมีการบ๋า (การบน) หรือแม้แต่การเดินทางไกลไปต่างถิ่นก็ไปขอพรกับผีปู่ตาให้ตนเองเดินทางโดยปลอดภัย วัว ควาย สิ่งของต่างๆ หายคนเจ็บป่วย ก็ไปบอกให้ผีปู่ตาช่วย แม้แต่การไปเกณฑ์ทหารถ้าใครไม่ยอมถูกก็ไปบอกให้ผีช่วยที่ทำเช่นนี้เพราะชาวบ้านเชื่อในอำนาจลึกลับของผีปู่ตา และความเชื่อเหล่านี้ได้นำไปสู่การปฏิบัติด้วยการเลี้ยงผีปู่ตาและทำพิธีกรรมการบูชาผีปู่ตาเมื่อใดเกิดความทุกข์ยากเชื่อใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งและที่หาทางออกไม่ได้ ชาวบ้านจะหันไปพึ่งพาสักที่อยู่เหนือธรรมชาติ ตามความเชื่อของแต่ละบุคคลหรือแต่ละชุมชน สิ่งหนึ่งที่อยู่กับชาวบ้านก็คือผีปู่ตา ฉะนั้นเมื่อชาวบ้านได้รับความทุกข์ใจ สิ่งที่เป็นทางออกของความทุกข์ใจคือ การบนบานต่อศาลผีปู่ตา จึงกลายเป็นเทพเจ้าที่ขลังและศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้าน สำหรับการประพาดปฏิบัติต่อผีปู่ตาจะต้องสำรวมระมัดระวังคำพูดและการกระทำที่เป็นการลบหลู่โดยเด็ดขาด จนมีคำกล่าวว่ “ถ้าใครไม่เชื่ออย่าลบหลู่”

2. สภาพการมีอยู่ของผีปู่ต่าบ้านโนนต่นตำบลเมืองเก่า อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น สภาพการมีอยู่ของผีปู่ต่ามีอยู่ในสภาพของวิญญาณ เพราะว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยร่างกายและจิตใจหรือวิญญาณ เมื่อคนตายไปส่วนที่เป็นร่างกายก็แตกสลายส่วนที่เป็นจิตหรือวิญญาณก็จะไปเกิดใหม่ในที่ต่างๆ ตามกรรมที่ตนเองกระทำไว้ในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ ถ้าทำชั่วก็จะไปเกิดในที่ไม่ดี ได้แก่ สัตว์นรกเปรต อสุรกาย (สัตว์เหล่านี้มีอยู่ในสภาพของจิตหรือวิญญาณ) เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ถ้าทำดีก็จะไปเกิดเป็นมนุษย์ (มีอยู่ในโลกใบนี้) เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นพรหม (มีอยู่ในสภาพของจิตหรือเป็นกายทิพย์) ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อว่า “วิญญาณไม่แตกดับสลายไปพร้อมกับร่างกาย เมื่อร่างกายแตกสลายไปส่วนจิตหรือวิญญาณยังคงมีการสืบต่อเป็นสันตติไม่ขาดสาย” นั่นก็คือเมื่อตนเองตายจิตทั้งร่างกายเก่าไปเกิดในร่างกายใหม่ได้ตามสภาพของกรรม สำหรับผีปู่ต่าที่มีอยู่ในสภาพจิตหรือวิญญาณ นั่นก็คือวิญญาณของบรรพบุรุษที่กระทำความดีเมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเทวดามีอยู่ในสภาพของกายทิพย์ที่สถิตอยู่ยู่ที่ศาลผีปู่ต่าบ้านโนนต่นทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาบ้านเมือง ชาวบ้าน สัตว์เลี้ยงให้อยู่รอดปลอดภัย และรักษาพืชพันธุ์ธัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ต่าเป็นเทพเจ้าที่มีอำนาจและศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ชาวบ้านมีความยำเกรงต่อผีปู่ต่าชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ต่ามีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้สิ่งต่างๆ เป็นไปได้ จึงนำไปสู่การปฏิบัติของชาวบ้านด้วยการบวงสรวง หรือการบ๋า (การบน) การกระทำนั้นประการหนึ่งเพื่อแสดงถึงการเคารพบูชา ประการที่สองเพื่อขอให้ผีปู่ต่าช่วยเหลือ เช่นการเดินทางไกลไปต่างถิ่นขอให้เดินทางโดยปลอดภัย วัว ควายหรือสิ่งของที่หายหรือมีการเจ็บป่วยเรื้อรังและแม้กระทั่งบุตรหลานในครอบครัวไปเกณฑ์ทหารจับใบดำใบแดง ด้วยความเชื่อในอำนาจลึกลับของผีปู่ต่าจึงมีการเลี้ยงผีปู่ต่าหรือพิธีกรรม

การบูชาผีปุตตาเป็นประจำตามวิถีชาวบ้าน เมื่อเกิดความทุกข์ยากเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่หาทางออกไม่ได้ ชาวบ้านโนนตุนส่วนหนึ่งจะหันไปพึ่งพาสีงที่อยู่เหนือธรรมชาติ ตามความเชื่อของแต่ละบุคคล

3. ความมีอยู่ของผีปุตตาบ้านโนนตุน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ความมีอยู่ของผีปุตตาบ้านโนนตุนมีอยู่ในสภาวะของวิญญาณ ซึ่งเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วและไปเกิดเป็นเทวดาหรือเป็นเทพซึ่งมีกายทิพย์ที่มาสิงสถิตอยู่ที่ศาลปุตตาบ้านโนนตุน จากข้อมูลการวิจัยสามารถพิสูจน์การมีอยู่ของผีปุตตาบ้านโนนตุนได้ดังนี้

3.1 ผีปุตตามีอยู่ในสภาวะของจิตหรือวิญญาณ ซึ่งวิญญาณสามารถมีอยู่ได้หลังความตายหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าชีวิตหลังความตาย เมื่อคนตายไปแล้ววิญญาณจะยังคงดำรงอยู่ภายหลังจากความตายของมนุษย์ นั่นก็คือดวงจิตดวงวิญญาณของคนตายจะออกจากร่างแล้วไปเกิดใหม่ตามหลักพระพุทธศาสนาเรื่องสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด ตามทาง 7 สายตามกรรมที่ตนเองทำไว้ในขณะที่เป็นมนุษย์ดังนี้ 1) ทางไปนรก ได้แก่ โทสะ 2) ทางไปเปรตและอสุรกาย ได้แก่ โลภะ 3) ทางไปดิรัจฉาน ได้แก่ โมหะ 4) ทางไปมนุษย์ ได้แก่ ศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 5) ทางไปสวรรค์ ได้แก่ มหากุศล 8 6) ทางไปพรหมโลก ได้แก่ สมถกรรมฐาน 7) ทางไปนิพพาน ได้แก่ วิปัสสนากรรมฐาน สำหรับผีปุตตา คือ ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองหรือบ้านโนนตุน เมื่อเป็นเช่นนี้ผีปุตตาจึงเป็นวิญญาณบรรพบุรุษผู้ที่ประกอบไปด้วยมหากุศล 8 เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในทางที่ 5 คือสวรรค์ มีอยู่ในสภาวะของวิญญาณหรือกายทิพย์มีฐานเป็นเทวดา และผีปุตตาต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เมื่อผีปุตตาไปเกิดที่ใหม่ ก็จะมีผีปุตตาตนใหม่เข้ามาเกิดแทนที่ตลอดไปอย่างไม่มีมีการขาดหายชาวบ้านโนนตุนก็เชื่อว่าผีปุตตามีอยู่ในสภาพของดวงวิญญาณซึ่งไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 นอกจากว่าผีปุตตาต้องการให้คนใดคนหนึ่งเห็นเท่านั้นจึงจะสามารถเห็นได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการพิสูจน์พระเจ้าของเซ็นโรมัส อีควอนัส และเป็นไปตามหลักการเวียนว่ายตายเกิดของพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงสามารถยืนยันได้ว่าผีปุตตามีอยู่จริง

3.2 ผีปุตตามีอยู่ในฐานะสัพพัญญู คือผีปุตตาเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง หรือที่เรียกว่าเป็นผู้รู้ความเป็นไปของสรรพสิ่ง เป็นผู้รู้ความเป็นไปทั้งในอดีต ในปัจจุบันและในอนาคต ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผีปุตตาเป็นที่เคารพบูชาและเป็นที่พักพิงของชาวบ้านด้วยความเป็นสัพพัญญูของผีปุตตา จึงทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าผีปุตตาเป็นเทวดาหรือเป็นเทพเจ้า เมื่อชาวบ้านมีความสงสัย ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร และไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับพวกเขา ชาวบ้านก็จะไปถามผีปุตตา โดยทำการเสี่ยงทาย เช่น ปีนีฟ้าฝนจะตกตมัย ข้าวปลาอาหารจะอุดมสมบูรณ์มัย จะมีเภทภัยมัย จะมีโรคภัยไข้เจ็บกับประชาชนและสัตว์เลี้ยงหรือไม่ก็จะมีภัยพิบัติที่ท่า เช่นนี้เพราะชาวบ้านเชื่อในความเป็นสัพพัญญู (ผู้หยั่งรู้ฟาดิน) ของผีปุตตาซึ่งในแต่ละปีที่ชาวบ้านก็จะทำการบวงสรวงผีปุตตา แล้วทำการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นเมื่อคำเสี่ยงทายออกมาเป็นอย่างไรชาวบ้านจะเชื่อและปฏิบัติตามคำเสี่ยงทายนั้น แม้แต่สิ่งของหายไม่สามารถที่จะหาได้ ชาวบ้านก็จะไปถามผีปุตตาว่าสิ่งที่หายไปในนั้นจะได้คืนหรือไม่ โดยการถามผ่านร่างทรง

หรือผ่านตาจำ เช่น วัว ควาย หมู หมา เปิด ไล่หาไม่สามารถที่จะหาเจอได้ก็ไปถามผีปอบ และผีปอบก็จะบอว่าจะได้คืนหรือไม่ถ้าได้คืนก็จะบอกว่าอยู่ที่ไหน หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะไปหาตามที่ผีปอบบอก การมีสภาพของผีปอบบ้านโนนตุนจึงเป็นไปตามทฤษฎีการพิสูจน์พระเจ้าของเซ็นโรมัส อีควินัสและเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่าเวทนาจาสามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ได้ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถพิสูจน์และยืนยันได้ว่าผีปอบมีอยู่จริงในฐานะสภาพ

3.3 สัพพเดช คือผีปอบเป็นผู้มีอำนาจหรือเป็นผู้มีฤทธิ์เดชในการดลบันดาลให้สรรพสิ่งเป็นไปตามที่ต้องการ สามารถให้คุณและโทษกับสรรพสิ่งได้ เพราะผีปอบเป็นผู้คุมชะตากรรมของสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์พืชพันธุ์ธัญญาหาร โรคภัยไข้เจ็บ เภทภัยต่างๆ ชาวบ้านโนนตุนเชื่อในอำนาจหรือเป็นผู้มีฤทธิ์เดชของผีปอบจึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นในผีปอบว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านโนนตุนให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านเชื่อในอิทธิฤทธิ์ของผีปอบ ว่าผีปอบสามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ให้แก่เขาได้ ความเชื่อเหล่านี้จึงนำไปสู่การปฏิบัติ เช่น ชาวบ้านร่วมกันทำพิธีบูชา บวงสรวง และบ่า (บนบานศาลกล่าว) เป็นต้น จนทำให้ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผีปอบตั้งแต่เกิดจนตาย เช่นการเดินทางไกลไปต่างถิ่นก็จะไปบอกผีปอบและขอให้ผีปอบดลบันดาลให้ตนเองเดินทางโดยปลอดภัย แม้แต่สิ่งของที่หาย การเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปขอให้ผีปอบช่วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีการเลี้ยงผีปอบหรือพิธีกรรมการบูชาผีปอบ และผีปอบก็จะดลบันดาลให้ตามที่คนขอ ถ้าใครเชื่อและให้การเคารพบูชาผีปอบก็จะให้คุณ เช่น ชาวบ้านบางคนไปบนขอให้ไม่ถูกทหาร ชาวบ้านบางคนไปบนขอให้สอบเข้าทำงานได้ ชาวบ้านบางคนไปบนขอให้สอบเข้าเรียนต่อได้ ชาวบ้านบางคนไปบนขอลูก ฯลฯ แม้แต่สิ่งของหายก็จะไปขอให้ผีปอบช่วย เช่น สิ่งของข้าง ม้า วัวควายหายหาไม่เจอก็จะไปถามผีปอบว่าจะได้คืนหรือไม่ผีปอบก็บอกว่าถ้าได้คืนผีปอบก็จะบอกว่าอยู่ที่ไหนแล้วชาวบ้านก็จะไปหาตามที่ผีปอบบอก ถ้าไม่ได้คืนก็จะบอกเหตุผลว่าเพราะอะไร ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านกระทำและได้ประสมเข้ากับตนเอง ผีปอบจะให้โทษต่อคนที่ไม่เชื่อหลบหลู่ บุคคลที่หลบหลู่ก็จะได้รับโทษหรือมีอันเป็นไปจะหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับกระทำความผิดต่อผีปอบ เช่นได้รับอุบัติเหตุ บางคนถึงกับเสียชีวิต พิกล พิการตามความหนักเบาของการหลบหลู่ บางคนก็เกิดโรคภัยไข้เจ็บรักษาไม่หายและไม่รู้สาเหตุ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวบ้านโนนตุนได้ประสมเข้ากับตนเองจึงทำให้ชาวบ้านเชื่อในอิทธิฤทธิ์ของผีปอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็แสดงว่าผีปอบบ้านโนนตุนมีอยู่ในฐานะเป็นสัพพเดชซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการพิสูจน์พระเจ้าของเซ็นโรมัส อีควินัส และเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่าเวทนาจาสามารถให้คุณและโทษได้ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถยืนยันได้ว่าผีปอบมีสัพพเดชจริง

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎีผีปอบเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง ยุคแรกที่มีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณ ผีปอบเป็นวิญญาณที่คอยปกป้องดูแลรักษาหมู่บ้าน สัตว์เลี้ยง พืชพันธุ์ธัญญาหารให้

อยู่เย็นเป็นสุข จึงมีการบนบานสานกล่าวหรือมีการบำ ความศักดิ์สิทธิ์ของวิญญาณ อำนาจของวิญญาณ และวิญญาณนี้สามารถให้คุณและโทษและพิชพันธุัญญาหาร สัตว์เลี้ยงต่างๆ และมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิศิษฐ์ สุมน (แทบทาม) (2556) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาผีปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภพระและชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น ว่า ผีปู่ตาหรือศาลปู่ตาของชาวอีสานถือกำหนดมาพร้อมๆ กับการตั้งชุมชนหมู่บ้านของชาวอีสาน เมื่อเป็นเช่นนั้นจะสังเกตเห็นว่าชุมชนในอีสานจะมีตูปผีปู่ตาหรือบ้านหลังเล็กๆ ที่ถูกสร้างไว้ใกล้หมู่บ้าน เชื่อกันว่า ผีปู่ตาเป็นผีรักษาหมู่บ้านรักษามือง ที่คอยปกป้องดูแลรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวอีสานจึงเชื่อว่าผีปู่ตามีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เราได้ ถ้าท่านพอใจ ดังนั้น จึงมีการบำ (การบน) ให้ได้ตามที่เราตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่นการเดินทางไกลไปต่างถิ่นขอให้เดินทางโดยปลอดภัย วัว ควาย หรือสิ่งของที่หาย หรือมีการเจ็บป่วยเรื้อรัง ด้วยความเชื่อในอำนาจผีปู่ตาจึงมีการเลี้ยงผีปู่ตาหรือพิธีกรรมการบูชาผีปู่ตาเป็นประจำ

2. ความเชื่อ ความศรัทธาต่อผีปู่ตานำไปสู่การปฏิบัติ การประกอบพิธีกรรม เช่น การบูชา การบวงสรวง และการขอพร จนกลายมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอาหมัดซารี มูเก็ม (2559) ได้ศึกษาประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ สรุปได้ว่า ความเชื่อเป็นเรื่องของความศรัทธาที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งต่างๆ ที่เชื่อว่าสิ่งนั้นๆ จะสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขหรือความทุกข์ได้ในชีวิตอันเป็นความเชื่อที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี วิญญาณที่อยู่คู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน จนเป็นส่วนหนึ่ง ของชีวิตของคนในชุมชนสู่การกำหนดเป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพนับถือ และการมีความเชื่อดังกล่าว ได้นำมาสู่การปฏิบัติในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม เพื่อการอ้อนวอน ตอรองหรือขอความช่วยเหลือจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ โดยถูกแสดงออกมาในความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคน ทั้งด้านการทำมาหากิน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความเป็นอยู่

3. การมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนคูนนั้นมีอยู่ใน 3 สถานภาพ คือการมีอยู่ในฐานะจิตหรือมีอยู่ในสภาพของจิตหรือวิญญาณ มีอยู่ในฐานะของสัพพัญญู คือมีอยู่ในสภาพของการรับรู้หรือเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นอยู่ในฐานะสัพพตศ คือเป็นอยู่มีอำนาจมีฤทธิ์ มีเดช สามารถดลบันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ หรือเรียกว่าเป็นผู้ที่คุมชะตากรรมของสรรพสิ่งนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเสกสรรค์ถาวรจิตโต (ศรีเพ็ญรัก) (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่องความมีอยู่ของเจ้าปู่กงศรีบ้านหนองกงศรี อำเภอนองกงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถสรุปได้ว่า โลกของสรรพสิ่งที่เรามองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้แต่ก็เชื่อว่ามีอยู่จริง คือ โลกวิญญาณ ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับสรรพสิ่งและมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงอยู่ของ โลกมนุษย์ และสังคมวัฒนธรรม ความคิดของคนไทยอย่างแนบแน่นเจ้าปู่กงศรีเป็นผีบรรพชนของหมู่บ้านหนองกงศรี เป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับชาวบ้านที่เชื่อถือและยึดมั่นกันอย่างเหนียวแน่น เพราะถูกปลูกฝังใน

เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้สังคมเกิดความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรักสามัคคี ถึงแม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปคติความเชื่อความมีอยู่ของ เจ้าปู่กุญศรีก็จะมีอยู่จริง และชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าปู่มีอยู่จริง ในฐานะของผู้สร้างและเป็นผู้ปกครองอำเภอหนองกุญศรี เห็นได้จาก ความเชื่อที่ว่าเจ้าปู่มีอำนาจ มีฤทธิ์มากมายไม่จำกัด สามารถทำทุกอย่างได้โดยไม่มีอะไรติดขัด หรือขัดข้องตามทฤษฎีภววิทยาบอกว่า ความมีอยู่ในจิตอย่างหนึ่งกับอีกอย่างหนึ่งคือความมีอยู่ใน ความจริงตามที่เป็นอยู่ หมายความว่าเมื่อชาวบ้านมีความเชื่ออย่างจริงจึงว่าเจ้าปู่กุญศรีมีอยู่จริงใน จิตใจแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะมาหักล้างว่าเจ้าปู่ไม่มีอยู่จริง ด้วยความเชื่อในอำนาจเจ้าปู่จึงมีการ เลี้ยงเจ้าปู่หรือพิธีกรรมการบูชาเจ้าปู่เป็นประจำ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าความมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนตุ่น เป็นสิ่งที่ดำรงและมีคุณค่าต่อชุมชน เช่น ผีปู่ตาเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน เป็นสิ่งที่สร้างความสามัคคี เป็นสิ่งที่สร้างวัฒนธรรมประเพณีให้กับชุมชน เป็นต้น ฯลฯ ดังนั้น ชุมชนบ้านโนนตุ่นควรที่จะอนุรักษ์และสืบทอดความมีอยู่ของผีปู่ตาให้อยู่กับชุมชนต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้สามารถนำไปใช้ร่วมกับชุมชนอื่นๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่ควรจะเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรทำในมิติที่เกิดผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน ดังนี้

2.1 ผีปู่ตามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านโนนตุ่น ตำบลเมื่อเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2.2 ผีปู่ตามีอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านโนนตุ่น ตำบลเมื่อเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

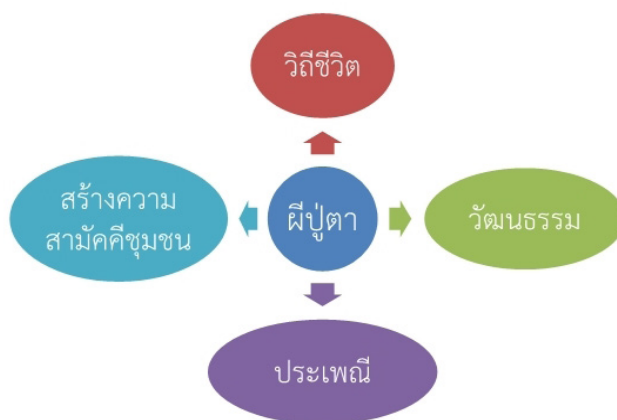
2.3 ผีปู่ตามีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของชุมชนบ้านโนนตุ่น ตำบลเมื่อเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง ความมีอยู่ของผีปู่ตาบ้านโนนตุ่น ตำบลเมื่อเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือความเชื่อความศรัทธาต่อผีปู่ตา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ประสาทสัมผัสทั้งห้าและพิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ทว่ารู้ไม่ว่าความเชื่อในสิ่งที่ลึกลับที่มองไม่เห็นกลับเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีอิทธิพลต่อชุมชนบ้านโนนตุ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งความเชื่อผีปู่ตาได้หล่อหลอมวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี สร้างความสามัคคี และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จนทำให้ชาวบ้านโนนตุ่น

มีความผูกพันอยู่กับผีปูดตั้งแต่เกิดจนตาย สามารถเขียนออกมาเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ประมวล พิมพ์เสน. (2540). *ของดีอีสาน*. ขอนแก่น: สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น.
- พระวิศิษฐ์ สุมโน (แทบทาม). (2556). *การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแขวงโสกพระ และชาวบ้านหนองแขวงโคตร ตำบลหนองแขวงโสกพระ อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเสกสรร ถาวรจิตโต (ศรีเพ็ญรัก). (2564). *การวิเคราะห์ความมีอยู่ของเจ้าปู่กุงศรี บ้านหนองกุงศรี อำเภอนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอริยานุวัตรเขมาจารีเถระ. (2536). *คติความเชื่อของชาวอีสาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แสง จันทรงาม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค.
- หลวงวิจิตรวาทการ. (2523). *ศาสนาสาทุก เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิ และปรัชญาต่างๆ ทั่วโลก*. เล่มที่ 2 ว่าด้วยพระพุทเจ้า. กรุงเทพฯ: ลูก ส. ธรรมภักดี.
- อาหมัดซารี มูเก็ม. (2559). *ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรบนพื้นที่บ้านจารย์ อำเภอลังชะ จังหวัดสุรินทร์*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

